

Pneumatologie biblică paulină

PARTEA II: MESAJUL EPISTOLELOR

EPISTOLA CĂTRE ROMANI

Pavel tratează subiectul Duhului Sfânt și a lucrării sale în cinci epistole majore (Romani, 1-2 Corinteni, Galateni, Efeseni). De fapt, Romani vine imediat după 1 Corinteni, în ce privește materialul referitor la Duhul Sfânt. Formal și conceptual, Pavel este foarte atent la felul în care argumentează despre caracteristicile lucrării Duhului Sfânt în cei credincioși (Pavel este foarte logic și în alte subiecte, cum ar fi Legea, credința, învierea, viața practică, etc.). Pe ansamblu, originea explorării lucrării Duhului Sfânt în Romani, pare să fie încercarea de a lămuri pe iudeii din Roma cu privire la natura libertății și puterii de sfințenie în viața creștină¹.

De la început, în Romani se pot distinge trei secțiuni majore despre Duhul Sfânt: Romani 1-2 și 5 (relația dintre Duhul Sfânt și evanghelie), 7-8 (relația dintre Duhul Sfânt și înnoirea interioară a creștinului), și 14-15 (relația dintre Duhul Sfânt și ascultarea practică de voința lui Dumnezeu). În afara acestor texte există doar puține referințe despre Duhul lui Dumnezeu.

Romani 1-2 și 5

Prima mențiune a Duhului Sfânt apare în Romani 1:4 și se referă la confirmarea lui Isus ca Fiu al lui Dumnezeu, prin învierea lui din morți, o confirmare dată conform Duhului sfințeniei (*kata pneuma hagiosynes*). Expresia folosită de Pavel, unică în scrisorile sale, se poate referi fie la

¹ Fee, *God's Empowering Presence*, 473. Cf. A.J.M. Wedderburn, *The Reasons for Romans*, Edinburgh: T&T Clark, 1988.

Duhul sfințeniei lui Isus, adică la persoana sfântă a lui Isus însuși, fie la Duhul Sfânt, a treia persoană din Sfânta Treime, care este numit Duhul sfințeniei². În primul caz, pasajul descrie divinitatea lui Isus, argumentul din vv. 3-4 fiind bazat pe o paralelă între umanitatea lui Isus (de descendență davidică, evreiască, regală) și divinitatea sa (de descendență divină, spirituală, dovedită la înviere), între perspectiva trupului, *sarx*, și cea a duhului, *pneuma*.

Conform celei de a doua interpretări, pasajul îl are în vedere pe Duhul Sfânt care dă mărturie despre Isus prin înviere, deoarece Dumnezeu îl învie prin puterea Duhului, și anume într-un trup spiritual (o concepție apostolică prezentă și în 2Pet.2:18). În ambele cazuri, concepția de ansamblu a pasajului este una mesianică, prin care Duhul Sfânt confirmă, direct sau prin asociere, lucrarea specială și identitatea divină a lui Isus, prin înviere. Spre deosebire de perspectiva generală a evangheliilor, care pune accent pe nașterea lui Isus, prin concepterea prin puterea Duhului, Pavel subliniază învierea lui Isus, prin Duhul.

După o serie de referințe care au în vedere mai degrabă duhul omului, decât Duhul lui Dumnezeu³, un pasaj la limita interpretării este Romani 1:11, care exprimă laconic, chiar enigmatic, dorința lui Pavel de a veni la Roma și de a le da credincioșilor de acolo vreun dar duhovnicesc (*harisma pneumatikon*). Ce ar putea fi acest dar duhovnicesc și care este originea și natura lui (un dar din darurile lui Pavel, sau un dar din darurile Duhului, pentru care Pavel este un mijlocitor de nădejde etc.) rămâne un subiect deschis discuției. Romani 1:12 indică un echilibru în atitudinea lui Pavel, deoarece el este gata nu doar să dea, dar și să primească din partea lor o încurajare în credința creștină pe care o au în comun, el și credincioșii din Roma.

² Fee, *God's Empowering Presence*, 480-484.

³ Mai multe texte se referă la duhul omenesc în Romani, precum și în celelalte epistole ale lui Pavel. Cf. 1:9, „slujesc Domnului în duhul meu”; 2:8, „duh de ceartă”, al celor răzvrățiți față de adevăr; 8:10, „duhul vostru este viu”; 8:15, „am primit nu duh de robie, ci duh de înfiere”; 11:9, „Dumnezeu le-a dat un duh de adormire”; 12:11, „plini de zel cu duhul, în duhul” etc.

Tot din textele introductive, fac parte și referințele din Romani 2:29 și 5:5. Ele aduc în prim plan problematica relației dintre Duh și Lege. Astfel, adevărata tăiere împrejur este cea a inimii, „în duh”, nu în litera Legii (2:29). Pavel introduce aici, deși într-un mod oarecum ambiguu, expresia „în duhul” (*en pneumatī*), care poate însemna fie duhul omului, care primește o înnoire, un semn, o circumcizie spirituală, ca semn al mântuirii, sau poate însemna și Duhul Sfânt care face circumcizia inimii, a credinței și gândirii omenești.

Romani 5:5 („nădejdea aceasta nu înșală, pentru că dragostea lui Dumnezeu a fost turnată în inimile noastre prin Duhul Sfânt care ne-a fost dat”), descrie apoi credința creștină așa cum o vede Pavel, în conținutul ei confesional, eschatologic și trinitarian⁴. De obicei, limbajul de aici este dat ca exemplu de limbaj dinamic folosit despre Duhul Sfânt⁵. Referința la dăruirea Duhului are conotații eschatologice, de asemenea, aducând aminte de sărbătoarea Cincizecimii.

Romani 7-8

A doua secțiune majoră din Romani, în ce privește teologia Duhului Sfânt, cuprinde capitolele 7-8, în care se găsesc cele mai multe învățături despre Duhul Sfânt (în mod deosebit, capitolul 8 ar putea fi numit capitolul Duhului Sfânt în Romani, dar capitolul 7 este important, prin prefațarea temei din Romani 8).

Romani 7:6 începe cu o afirmație directă și surprinzătoare despre caracterul vechi al Legii, în contrast cu cel nou al Duhului. Conform lui Pavel, am fost dezlegați de Lege, prin moarte [a noastră prin cea a lui Hristos], ca să îl slujim pe Dumnezeu „în înnoirea Duhului” sau „noutatea Duhului” – ori „într-un duh nou” (*en kainoteti pneumatōs*), și nu „în vechimea literii”, sau „în litera cea veche” (*en palaioteti grammatōs*; trad. alternative: „în antichitatea legii”, „în neactualitatea legii”). Duhul este contrapuz literii, iar noutatea este contrapuză

⁴ Fee, *God's Empowering Power*, 494. Limbajul aduce aminte de 1 Corinteni 13. Relația dintre Dumnezeu Tatăl și Duhul Sfânt este precizată prin acțiunea „dăruirii”. Nădejdea trimite la ideea moștenirii și a celei de a doua veniri a Domnului.

⁵ Thiselton, *The Living Paul*, 65.

vechimii, neactualității, într-o metaforă care aproape că identifică Duhul cu viața, iar vechimea și litera cu Legea văzută ca un trup mort, lipsit de viață (o imagine care trimite la Gen. 1-2, la creație; comparația dintre legământul nou și cel vechi apare și în 2 Corinteni).

Deși Legea este bună (*kalos*, 7:16), și este descrisă chiar ca fiind spirituală (*nomos pneumatikos*; 7:14), omul este trupesc (*sarkinos*) și păcătos și, practic, deturneză scopul bun al Legii (Legea bună nu îl poate răsplăti cu nimic pe omul păcătos, ci îl condamnă la moarte și are, deci, efecte negative asupra lui).

La un moment dat, cel puțin lingvistic, se pare că Pavel folosește termenul Lege (*nomos*) ca factor teologic unificator în argumentul său din Romani 7-8. Astfel, el vorbește despre mai multe feluri de Legi: Legea lui Dumnezeu; legea păcatului și a cărnii (a trupului păcătos, a firii); și, în final, „o lege a Duhului de viață în Hristos Isus”. Ieșirea din dilema divizării interioare a omului între rațiunea sa (care recunoaște și iubește Legea lui Dumnezeu) și acțiunile sale (dominate copios de robia față de legea păcatului din trup) se face, astfel, tot printr-o „lege”, anume „Legea Duhului vieții în Hristos Isus” (8:1-2).⁶ Așa cum spune 8:1, într-un verset dificil de interpretat în detaliu, „legea Duhului vieții în Hristos Isus te-a eliberat⁷ de legea păcatului și a morții” (*ho gar nomos tou pneumatōs tēs zoēs en Christō Iesou eleutherosen se apo tou nomou tēs hamartias kai tou thanatou*). Într-un filon de gândire liturgică prezent și în Evrei și în Apocalipsa, chiar și în 1-2 Corinteni (Templul din ceruri, creștinul ca Templu al lui Dumnezeu, Biserica văzută ca Templu etc.), în Romani 8:1-2 Pavel adoptă o descriere iudaică a lucrării Duhului, și vorbește despre o Lege a Duhului. Cu alte

⁶ 8:1b, „care nu trăiesc după îndemnul firi pământești, ci după îndemnul Duhului”, nu apare în manuscrisele cele mai vechi; propoziția este preluată din 8:4 și adăugată în 8:1, mai târziu. În plus, traducerea Cornilescu folosește o parafrază extinsă, în vreme ce originalul spune: „cei care nu trăiesc conform cărnii, ci conform Duhului.”

⁷ Deși „m-a eliberat” este varianta cea mai folosită în traduceri, „te-a eliberat” este considerată în prezent, în edițiile critice ale NT, varianta cea mai probabilă, ca *lectio difficilior* și fiind reprezentată mai bine în manuscrisele vechi grecești.

cuvinte, în acțiunea mântuitoare a Duhului există forța unei legi divine revelată nu lui Moise și nu pe Sinai, ci prin Isus, pe Golgota. Seria de două genitive plus un dativ (Legea Duhului vieții în Hristos Isus) lasă deschise mai multe posibilități de înțelegere a textului: Legea Duhului este în Hristos, viața este în Hristos, Legea eliberatoare este a Duhului în Hristos.

În contextul acestei discuții, Pavel aduce în prim-plan, în mod subtil, și subiectul focalizării minții umane pe ascultarea de Duhul Sfânt (*phronēma*, gând; *phroneō* – a cugeta, a fi preocupat; prin extensie, a trăi). Teologia Duhului în Romani 8 este introdusă printr-o serie de expresii și paralelisme cum sunt: *kata sarka* și *kata pneuma* („conform trupului” și „conform Duhului”, folosite cu diverse verbe, cum sunt „a umbla – a trăi”, *peripateō*; „a fi”, *eimi* – *ontes*; sau „a trăi”, *zaō*); sau *phronēma sarkos* și *phronēma pneumatos* („gândirea trupului” și „gândirea duhului”), ori *en sarki* și *en pneumati* („în trup” și, respectiv, „în Duh” – sau „în duh”, construite cu verbul „a fi” – *eimi*, la participiu plural „fiind” – *ontes*); *ta tēs sarkos* și *ta tēs pneumatos*, „cele ale trupului” și „cele ale duhului”. Seria construcțiilor lingvistice semnificative despre Duhul Sfânt continuă cu antiteza verbelor „a trăi” – „a muri” (*zaō* – *apothneskō*), și cu verbele de cooperare construite cu particula *syn* – împreună (*symmartureō* – a da mărturie împreună, *synergō* – a lucra împreună, *synapothneskō* – a muri împreună, *sympatheō* – a suferi împreună, *synkleroō* – a moșteni împreună, *syndoxazō* – a fi glorificat împreună, *systemazō* – a suspina împreună, *synodinō* – a suferi dureri mari (ca la naștere) împreună, *synantilambanō* – a ajuta împreună etc.).

Romani 8:3-4 reprezintă un text central pentru înțelegerea lucrării mântuirii prin Isus Hristos. Cele două versete arată cum a reușit Dumnezeu, prin Isus, să asigure mântuirea omenirii, în timp ce aceasta nu era posibil prin Lege. Mai întâi se afirmă că Legea nu reușea un lucru, anume să pedepsească păcatul în trup, și aceasta se datora faptului că trupul o făcea slabă (se are în vedere, foarte probabil, faptul că atunci când păcatul era pedepsit în trup, trupul murea, iar omul nu mai putea fi salvat). Acest lucru este asigurat de Dumnezeu însă prin Isus, deoarece Dumnezeu l-a trimis pe Isus într-un trup asemănător

păcatului, ca să rezolve problema păcatelor, pedepsind păcatul în trup (păcatele oamenilor, în trupul lui Isus). Astfel, devine posibil ca Legea să fie satisfăcută, iar cerința dreaptă a Legii (*to dikaioma tou nomou*) să fie împlinită în noi, cei care trăim conform Duhului, nu conform trupului (aici s-a făcut deja saltul la realitatea prezenței Duhului în noi, prin credință în Fiul). Legea este împlinită în noi și, în același timp, nu mai are jurisdicție asupra celor credincioși, deoarece ea are cerințe pentru păcătoși, pentru cei ce sunt călăuziți de trup, nu pentru cei care trăiesc prin Duhul).

După această primă parte din capitolul 8, Pavel se concentrează asupra vieții noi prin Duhul Sfânt (8:5-17). Gândirea la lucrurile Duhului (*phronēma pneumatōs*) este esențială și, la fel, trăirea în duhul (*en pneumatī*), 8:5-9. Versetul 9 este pivotal pentru că aici se schimbă direcția argumentului spre prezentarea lucrării Duhului în interiorul creștinului, care este secretul vieții noi: „Voi însă nu sunteți sub stăpânirea trupului [lit.: voi însă nu sunteți în carne], ci sub stăpânirea Duhului [în Duhul], dacă Duhul lui Dumnezeu locuiește în voi; dacă cineva nu are Duhul lui Hristos, nu este al lui Hristos” (8:9, cf. și 8:11; *oikeo, enoikeo*, a locui). Același Duh care, locuind în cei credincioși, garantează o viață nouă, este cel care dă și siguranța învierii: Dumnezeu va învia trupurile omenești, din cauza Duhului care *locuiește* în oameni (8:11). Locuirea Duhului în omul credincios este garanția vieții noi și a viitorului.

Prin Duhul creștinul are putere să „omoare” faptele trupului și să trăiască o viață nouă (8:13; cine trăiește conform trupului va muri, dar cine dă morții faptele trupului, va trăi). Cei ce se lasă conduși de Duhul, aceia sunt copiii ai lui Dumnezeu (8:14; cf. 8:9).⁸

Duhul este cel care dă garanția și siguranța înfierii (mărturisește că suntem fii ai lui Dumnezeu și dă creștinilor o identitate clară care îi face să strige: „Avva”, adică „tată!” , 8:15)⁹.

⁸ Duhul lui Hristos este totuna cu Duhul lui Dumnezeu, cf. 8:9.

⁹ Mărturia interioară a Duhului cu privire la calitatea de fiu – fiică a lui Dumnezeu, este un fel de asigurare, un fel de dialog continuu cu cel credincios. Unii comentatori

Creștinii au rodul dintâi al Duhului, *ten aparchen tou pneumatōs* (8:23), care este chiar Duhul însuși – dar poate fi și efectele sale în cei credincioși. Celălalt rod al mântuirii este răscumpărarea trupului, învierea (8:23b).

Duhul îl ajută pe creștin în viața de credință: el se roagă împreună cu noi, mijlocește pentru noi cu suspine neauzite (8:26-27), conform „gândirii Duhului” (*phronēma tou pneumatōs*, tradus de Cornilescu prin formula „năzuința Duhului”; aici se reia tema de la începutul cap. 8, despre „gândirea duhului” și „gândirea trupului”). Expresia „duhul ajută – împreună cu noi, în slăbiciunea noastră” (gr. *to pneuma syntilambanetai tē asteneia hēmon*) este intens personală¹⁰.

În Romani 9:1, Pavel continuă pe această notă personală, asigurându-și cititorii de importanța mărturiei conștiinței, prin Duhul Sfânt (*symmarturous moi tēs syneideseos mou en pneumatī hagiō*, „conștiința mea îmi mărturisește împreună cu Duhul Sfânt”; Pavel este motivat, prin Duhul, de o dragoste adâncă pentru poporul său, Israel). Important din punctul de vedere al temei studiate este faptul că Pavel menționează această conlucrare între conștiința sa (*suneideseos mou*), care mărturisește în (*en*) și împreună (*syn*) cu Duhul Sfânt (*symmartyrouses... en pneumatī hagiō*). Aici transpare nu doar o teologie paulină a Duhului Sfânt, ci și o teologie a conștiinței.

Romani 14-15

Tonul teologic general reapare în capitolele 14-15, care se ocupă cu trăirea creștină, în ansamblul ei. Astfel, principiul enunțat în Romani 14:17 afirmă că esența împărăției lui Dumnezeu nu este legalismul ori disprețul față de regulile altora, căci împărăția lui Dumnezeu nu ține

afirmă că Duhul nu mai vorbește azi creștinilor decât prin intermediul Bibliei, dar acest verset, deși confirmă implicit această legătură biblică, afirmă existența unui dialog personal. Este adevărat, natura dialogului nu se referă la revelații noi, ci la confirmarea revelațiilor biblice despre mântuire.

¹⁰ Thiselton, *The Living Paul*, 65.

de reguli ascetice despre mâncare și bătură, ci de participarea la viața Sf. Treimi. Așa cum scrie Pavel, împărăția lui Dumnezeu are de a face cu „dreptatea, bucuria și pacea în Duhul Sfânt” (*dikaiosyne kai eirene kai chara en pneumati haqio*). Duhul este, astfel, sursă și facilitator al acestor calități care țin de mântuire și de viața nouă, în Dumnezeu.

Ultimele referințe sunt cuprinse în sfaturile generale din Romani 15, care vorbesc despre planurile lui Pavel de continuare a vestirii evangheliei către neamuri. Astfel, în ceea ce ar putea fi o urare de încheire, în 15:13, Pavel le dorește romanilor ca, prin puterea Duhului Sfânt, să fie plini de nădejde. Apoi, el le mărturisește crezul său evanghelic (ca și în 1:16-17), arătând că el slujește ca preot al lui Hristos, prezentând păgânilor evanghelia lui Hristos, astfel încât neamurile să fie o jertfă sfințită de Duhul Sfânt, bine primită de Dumnezeu, 15:16¹¹. Vestirea evangheliei include toate modalitățile cunoscute: „fie prin cuvântul meu, fie prin faptele mele, fie prin puterea semnelor și a minunilor, fie prin puterea Duhului Sfânt” (15:18-19).

Ultima referire la Duhul este îndemnul la rugăciune din 15:30 „vă rog prin Domnul nostru Isus Hristos și prin iubirea Duhului, să vă luptați împreună cu mine în rugăciuni către Dumnezeu pentru mine”. Duhul Sfânt este cel care asigură legăturile frățesti de iubire între creștini și motivarea la rugăciune, alături de lucrarea Domnului Hristos.

Sinteză Romani

În Romani, Duhul Sfânt apare în contexte diverse, dominate de o problemă iudaică (nevoia de credință, comparația cu Legea, comparația cu neamurile păgâne, puterea de a trăi o viață nouă,

¹¹ Și aici, ca și în 15:18-19, este evidentă teologia trinitară a lui Pavel. Cf. Fee, *God's Empowering Presence*, 626-631, 634.

sfântă). Duhul Sfânt este menționat adesea în legătură cu învățătura despre Sfânta Treime (Tatăl, Isus, Duhul Sfânt), precum și în legătură cu viața credinciosului, atât din punct de vedere al experienței prezente, cât și din punct de vedere al așteptărilor privitoare la viitor (eschatologie).

Cele mai importante mențiuni privitoare la Duhul Sfânt sunt cuprinse în capitolele 7-8 și se referă la lucrarea Duhului de eliberare a credinciosului de sub păcat și de sub Lege, de înnoire și de înfiere a celui credincios în familia lui Dumnezeu, de abilitare în vederea trăirii unei vieți sfinte, cu puteri noi. Duhul Sfânt asigură consolidarea interioară a creștinului, puterea de a învinge păcatul, dă mărturie și maturitate în viața de credință, dăruiește o conștiință tot mai sfântă și mai clară, o motivație tot mai puternică pentru o viață nouă, în ascultare de Dumnezeu.

EPISTOLELE 1 ȘI 2 CORINTENI

Ambele epistole sunt adresate aceleiași Biserici din Corint, o biserică tânără, dezorientată cu privire la felul în care grecii creștini trebuie să trăiască într-o metropolă păgână.

Membrii acestei biserici nu înțelegeau locul diversității și al unității în adunările creștine, de aceea credeau că libertatea în Hristos le permite să formeze partide în Biserică; ei nu înțelegeau moralitatea creștină și viețuirea în căsătorie, de aceea oscilau între libertăți grecești nepermise în mediul creștin (libertinaj sexual, încălcarea limitelor vieții de familie, flirt și diverse atingeri fizice) și ascetism (evitarea căsătoriei, ușurință în acordarea divorțului); nu înțelegeau valoarea darurilor spirituale și ierarhia lor în spiritualitatea Bisericii, și apreciau mai ales darurile extatice, spectaculoase, pe care le cinsteau și le lăudau și religiile grecești (vorbirea în limbi, minunile, profeția în stare de extaz religios, vezi Pythia, oracolul de la Delfi, care profetea în stare hipnotizată, de drogare prin gazele intoxicante din subteran); nu înțelegeau pe deplin semnificația cinei Domnului și a modului serios în care trebuia luată, nici nevoia de delimitare a creștinului față de templele idolatre și față de mesele de acolo (cărniuri sau băutură;

cumpărarea din piață a lucrurilor care fuseseră jertfite idolilor era acceptabilă, deoarece în această situație ele nu reprezentau decât o simplă hrană; dar participarea în templele păgâne la mâncărurile jertfite idolilor nu era acceptabilă, ci era o formă de închinare la idoli); nu înțelegeau nevoia de dărnicie către frați și de cinstire și mulțumire adusă Domnului prin daruri de bunăvoie (de tip zeciuală), sau nevoia și responsabilitatea de ajutorare a săracilor; nu înțelegeau bine diferențele între legământul Vechiului tēstament și cel al Noului tēstament etc. Confruntat cu această situație complicată, Pavel răspunde nelămuririlor din Corint și subliniază, în acest context, importanța unei trăiri bogate în înțelegere, în dragoste, în plinătatea darurilor și călăuzirii Duhului Sfânt.

1 Corinteni

Prima epistolă către corinteni începe prin a aborda rolul Duhului Sfânt în predicarea și înțelepciunea creștină (1-2), după care prezintă rolul Duhului în viața de sfințenie personală și în Biserică (3-7), și are un punct culminant în discuția despre importanța și modul corect de folosire a darurilor spirituale în Biserică (12-14); în final, Pavel subliniază că Duhul Sfânt și lucrarea lui sunt esențiale în înțelegerea, așteptarea și trăirea învierii („tratatul” despre înviere și valoarea ei etică, din 1 Corinteni 15).

1-2 predicarea și înțelepciunea creștină

În primele două capitole din 1 Corinteni, Pavel tratează relația dintre înțelepciunea lumii și înțelepciunea lui Dumnezeu. El arată, astfel, că există două feluri de înțelepciune, una intelectuală, omenească, specifică dezbaterilor filosofice (pe care apostolul o interoghează: „unde este înțeleptul, unde este savantul, unde este filosoful cercetător al lumii acesteia?”, 1Cor.1:20), și o altă înțelepciune, de origine divină, care pare un fel de nebunie pentru oameni, dar este, de fapt, o gândire profundă, puternică, înțelepciunea lui Dumnezeu (1Cor.1:17-25). Apar și două feluri de oameni, spirituali și firești (*pneumatikoi*, duhovnicești, și pe de altă parte, *sarkinoi* - carnali, 3:1; sau *sophoi* - înțelepți în felul oamenilor, 1:20, 26; sau *psychikoi* - psihici,

firești, lipsiți de duh, 1Cor. 2:14; cf. și Iuda 1:19)¹². În acest context, Pavel precizează ascultătorilor săi că predicarea lui a fost întemeiată pe dovezile Duhului Sfânt și pe puterea lui Dumnezeu, nu pe înțelepciunea omenească (1Cor. 2:4). Aici este de remarca asocierea între *pneuma* și *dynamis*, Duh și putere, asociere care va mai fi menționată în 1 Corinteni.

În continuare, epistola deschide un subiect foarte interesant, anume că prezența Duhului Sfânt în credincioși este garanția și evidența revelării gândurilor lui Dumnezeu către credincioși. Pasajele din 1 Corinteni 2 construiesc o adevărată epistemologie, o teorie a cunoașterii bazată pe prezența divină în om. Dumnezeu ne descoperă gândurile sale adânci prin Duhul care sondează totul, deoarece Duhul are acces chiar și în domeniile cele mai profunde ale gândirii lui Dumnezeu (1Cor. 2:10). Duhul Sfânt este singurul care are acces la tainele lui Dumnezeu (1Cor. 2:11). Argumentul apostolului face apel aici la o anumită asemănare între lucrarea Duhului lui Dumnezeu și cea a duhului omului, primul având acces la toate gândurile divine, iar cel de al doilea, în mod asemănător, având acces neîngrădit la gândurile profunde, intime, ale omului (cf. și 1Cor. 6:19). Prin urmare, înțelegerea planurilor lui Dumnezeu este posibilă din cauză că oamenii credincioși au primit Duhul lui Dumnezeu, nu duhul lumii (1Cor. 2:12). În același timp, descrierea aceasta are conotații trinitare, pentru că vorbește despre Duhul Sfânt care are acces la tainele lui Dumnezeu și care ne face cunoscut gândul lui Hristos (1Cor. 2:10,15,16).

Limbajul Duhului și subiectele sale au o natură specială (cuvinte duhovnicești; judecată duhovnicească). Când se gândește asupra lor este nevoie ca „cele duhovnicești, de cei duhovnicești să fie judecate, în termenii duhului” (*en didaktois pneumatous, pneumatikois pneumatika sygkrinontes*, 1Cor. 2:13). Este nevoie de un discurs cu termeni adecvați, cu concepție bazată pe revelație, nu cu termeni profani, seculari,

¹² Din cele 24 de menționări ale cuvântului *pneumatikois*, 15 sunt în 1 Corinteni. „Oamenii spiritului” sau „cei duhovnicești”, este un termen preferat de Pavel în 1 Corinteni, cf. Fee, *God's Empowering Power*, 82, 105-112.

bazați pe gândirea omenească. Altminteri, omul natural, nespirtual, nu poate percepe lucrurile Duhului (1Cor. 2:13-15); acestea pot fi pricepute doar prin judecata (discernerea), prin gândirea Duhului (*anakinō*, 2:14-16). Pavel afirmă existența unor anumite limite asupra demersurilor necreștine de interogare și cunoaștere a lui Dumnezeu și a revelației sale, precum și natura Duhului de a fi sursă a cunoașterii de Dumnezeu.

3-7 sfințenia personală și a Bisericii

În 1 Corinteni 3:16-17 introduce metafora clădirii vii, a templului; astfel, creștinii sunt Templul lui Dumnezeu (*naos* – spațiul sacru, nu *hieros*, templul întreg), un spațiu sacru al închinării, locuit de Duhul Sfânt. Tema este continuată, dar pe alt palier, în 6:19. Dacă în 3:16 toți creștinii sunt Templul lui Dumnezeu, locuit de Duhul Sfânt, în 6:19 trupul fiecărui creștin este (un) Templu al Duhului Sfânt. Cele două perspective, individuală și comunitară, sunt complementare, indicând cele două referințe majore ale metaforei templului.

1 Corinteni 5:3 reprezintă un fel de paranteză etică în care Pavel îi asigură pe destinatari că, în discutarea problemelor de imoralitate și în deciziile lor de disciplinare a celor implicați, a fost și el prezent „în Duhul” (sau „în duhul”; în 5:4 este cu siguranță duhul lui Pavel, aici însă textul poate fi interpretat în ambele sensuri, duhul omului sau Duhul Domnului).

Duhul Sfânt este, de asemenea, agentul și mediul sfințirii și îndreptățirii noastre, în Hristos (1Cor. 6:11). Aici apare un paralelism între numele lui Isus și Duhul Sfânt, ambele apărând la dativ atunci când se spune că am fost spălați, sfințiți, și făcuți dreți în numele lui Isus, *en tō onomati Iesou Hristou*, și în Duhul Sfânt, *en tō pneumati tou theou*. Lucrarea Duhului și lucrarea lui Isus sunt în relație directă, simultane, iar textul le pune pe același plan, ceea ce are implicații trinitare (afirmă divinitatea Duhului și egalitatea sa cu Fiul).

Încurajarea la o viață sfântă face apel la argumentul potrivit căruia cel se alipește de Isus, este un singur duh cu el (*hen pneuma estin*; o unitate spirituală, 1Cor. 6:17). Textul face apel la această expresie prin

contrast cu v. 17, unde se atrage atenția că aceia care se unesc cu o prostituată sunt un singur trup cu ea (*hen sōma estin*, 1Cor. 6:16, citat din Gen. 2:4, cf. Mt. 19:5). În această teologie a trupului și a duhului omului se simte ecoul teologiei căsătoriei și a relației Hristos-Biserică din Efeseni 5:31-32. Unitatea spirituală dintre om și Isus se realizează, bineînțeles, prin Duhul Sfânt (principiu care se aplică și în cazul relației Hristos-Biserică în Ef. 5:31-32, care este o relație tainică și spirituală între Fiul divin cel întrupat și omenirea mântuită, o relație de tip mire-mireasă, sau soț-soție).

Vorbind despre căsătorie, Pavel subliniază autoritatea sa în consilierea despre divorț și recăsătorire, deoarece „și el are Duhul lui Dumnezeu” (1Cor. 7:40). Expresia face aluzie la pretențiile altor învățători care încercau să îl conteste și prezintă, în același timp, și conștiința de sine a lui Pavel, ca om mântuit și chemat la apostolie.

12-14, teologia darurilor spirituale

Această secțiune reprezintă, cu siguranță, una din cele mai cunoscute pasaje despre Duhul Sfânt din întreg corpusul paulin. De fapt, 1 Corinteni 12:1 oferă un adevărat titlu de carte pentru întreaga secțiune, deoarece Pavel își începe explicațiile cu expresia *peri de tōn pneumatikōn*, adică „despre cele spirituale”¹³. Ceea ce urmează în 12-14 este un fel de mic tratat despre Duhul Sfânt și darurile sale în Biserică, în vederea slujirii.

Pavel, la fel ca Luca și ca Ioan, subliniază de la bun început relația dintre Duhul Sfânt și mântuitorul Isus: oricine îl recunoaște pe Isus ca Domn, vorbește de la Duhul Sfânt, și oricine îl respinge, nu are Duhul Sfânt (1 Corinteni 12:3). Aceasta înseamnă că a vorbi despre darurile Duhului Sfânt înseamnă a recunoaște mai întâi de toate domnia lui Isus

¹³ Tipul acesta de expresie era des folosit în scrierile vremii, cf. Aristotel, *Peri hermeneias* (Despre hermeneutică; sau: Despre interpretare); *Peri tōn sophisticōn elenchon* (Despre contracararea sofistilor); *Peri psuches* (Despre suflet); Diogenes, *Peri ton mythologoumenon zoon* (Despre animale mitologice); Democrit, *Peri tōn eidōn* (Despre forme) etc.

Hristos în Biserică și în lume și, bineînțeles, și peste aceste daruri și cei ce le au și le exercită.

Pasajul din 1 Corinteni 12:4-11 prezintă un paralelism interesant cu Efeseni 4:1-16, în ambele fiind vorba despre darurile slujirii în Biserică; în timp ce în Efeseni dătătorul darurilor este Isus – iar Duhul asigură unitatea Bisericii, aici darurile fiind împărțite de Duhul Sfânt (darurile le dă Duhul, slujirile le conduce Hristos, iar lucrările și planificările le face Tatăl). Enumerarea, detaliile și limbajul sunt de esență trinitară.

Regulă de bază în exercitarea darurilor este slujirea celorlalți, astfel manifestarea (arătarea) Duhului se dă la fiecare spre folosul celorlalți (12:7). Darurile în sine acoperă o arie largă: comunicarea (discurs sau *logos* despre înțelepciune, *logos* despre cunoaștere), credința, vindecarea, putere pentru minuni, profeția, distingerea duhurilor, vorbirea diverse limbi (diverse, *genos*, poate însemna și o referire la popoare diverse), traducerea limbilor (sau interpretarea lor). Duhul dă darurile așa cum intenționează, după voința sa, ceea ce constituie un prerogativ personal și divin (12:11).

La fel ca în Efeseni 4, și în 1 Corinteni 12:13 Duhul asigură unitatea Bisericii prin unitatea experienței în exercitarea darurilor: cei credincioși au fost botezați în unul și același Duh (*en heni pneumatî*), spre a forma un singur, unul și același trup (*eis to hen sōma*); toți sunt adăpați din același Duh („botezați” și „adăpați” reprezintă termeni care trimit la imaginea botezului în apă).

Referințele la Duhul Sfânt reapar în 1 Corinteni 14, după ce capitolul 13 a fost dedicat imnului dragostei, cea mai bună cale și, probabil, cel mai mare dar pentru creștini. De fapt, și capitolul 13 are câteva conexiuni interesante, indirecte, cu teme legate de pneumatologia paulină: menționarea limbilor omenești și chiar îngerești (*ean tais glossais ton anthropon lalo cai ton aggelon*), menționarea credinței și a cunoștinței.

Capitolul 14 este, în cea mai mare parte a sa, o discuție despre cum nu ar trebui folosite darurile duhovnicești. Astfel, în 14:2 se lansează termenul *pneumatî*, „prin duhul” (dativ de la *pneuma*, decl. 3), care apare de mai multe ori și în 1 Corinteni 14:12-16, traducerea având

soluții multiple, cu referință la om sau la Duhul Sfânt („duh” sau „Duh”; „prin duh” sau „prin Duh”). Pavel pune în contrast rugăciunea, cântarea și binecuvântarea rostite cu mintea, bine înțelese, cu cele rostite prin așa-zisa practică a „vorbirii în limbă” (*glossolalia*) pe care o practicau cu admirație corintenii (referința este la o limbă neînțeleasă, folosită în închinare și atribuită Duhului Sfânt, vorbire în limbă care, după cum spune Pavel, avea nevoie de traducător și părea adeseori să nu se adreseze minții, ci mai mult să genereze o stare sufletească de extaz).

Un accent similar apare și în 1 Corinteni 14:32, unde Pavel afirmă că „duhurile profeților”, *pneumata prophētōn*, sunt supuse profeților, adică nu se manifestă spontan și fără rânduială, ci ascultă de profeți și se manifestă în ordine (sunt „supuse”, cf. *hypotassō*)¹⁴. Ideea este nu că profeții sau cei cu dar profetic ar avea acces la niște duhuri speciale care îi inspiră și le dau informații și pe care le stăpânesc, ci la faptul ca propriile lor duhuri, adică ființa spirituală a fiecărui profet, gândirea și impulsurile proprii le sunt supuse, fiecare profet dovedind autocontrol, bun simț, echilibru. Doar în religiile păgâne ale misterelor, duhurile angelice sau demonice erau cele care preluau conducerea asupra oamenilor și îi controlau, făcându-i să întreprindă fapte incontroleabile, în mod irezistibil și iresponsabil, automat¹⁵.

15, tratatul despre înviere

În capitolul 15, unul din principalele texte ale lui Pavel despre înviere, limbajul despre duh și despre Duhul Sfânt apare în prezentarea învierii din secțiunea 15:42-46. Conform acestui pasaj

¹⁴ În lumea greco-romană, una din culmile vieții religioase era să fii luat în stăpânire de un zeu sau de un duh, să fii posedat de ei, să nu te mai poți controla. Epilepsia, precum și dansul în extaz erau privite cu teamă și respect ca forme de posedare divină sau demonică (cf. Hippocrates, *Despre boala sacra (Peri hiera nosou)*; Hippocrates și Galen nu credeau în posedare, ci atribuiau epilepsia unei insuficiențe a creierului).

¹⁵ Pierderea controlului și intrarea într-o stare de extaz era specifică religiilor grecești ale misterelor, cultului lui Bachus, oracolului feminin de la Delphi (Pythia era numele generic al preotesei lui Apollo, din Delphi).

există două trepte în dezvoltarea omului: una fizică, sufletească (*psychikon*) și una spirituală (*pneumatikon*). Astfel, primul om (*protos anthrōpos*), Adam, a fost creat ca să devină un suflet viu, o ființă care trăiește (*psyche zōsa*), dar ultimul Adam – sau Adam cel eschatologic, al vremii sfârșitului (*eschatos Adam*), adică Hristos, este un spirit generator de viață, inducător (aducător) de înviere (*pneuma zoopoiōn*). Prin învierea lui Hristos, forța creației, a restaurării, s-a coborât în omenire, în persoana lui Isus Hristos. De acum, omul nu mai este doar beneficiar al vieții, ci, prin Hristos – reprezentatul omenirii, este și sursă de viață. Aici argumentul este îmbibat de teologia întrupării: omul Isus Hristos, om divin, este Duh dătător de viață, în mod clar, dar asta nu înseamnă că orice om, în general, sau fiecare om, individual are această menire sau putere (cf. gândirea ioină și afirmațiile lui Isus în Ioan 4: „Dumnezeu este Duh și cine se închină lui trebuie să i se închine în Duh și adevăr”).

2 Corinteni

Epistola 2 Corinteni aduce în discuție lucrarea Duhului în contextul noului legământ în care slujesc apostolii și evangheliștii, prin contrast cu legământul cel vechi, al Legii de pe Sinai, în care a slujit Moise (cap. 1-4). Contextul general al argumentului este cel de apărare a apostoliei lui Pavel față de detractorii săi din Corint și din Ierusalim. Se pot observa, în general, trei tipuri de referințe privitoare la Duhul Sfânt în această a doua scrisoare către corinteni: a) capitolele 1 și 5 conțin doctrine despre încrederea sau asigurarea privitoare la mântuire, prin Duhul; b) capitolele 3-6 includ învățături despre Duhul Sfânt și noul legământ; iar c) capitolele 11-13 conțin avertizări despre învățăturile false, despre autoritatea spirituală a apostolilor (în particular, a lui Pavel) și despre dărnicie.

1 și 5, siguranța mântuirii

Discuția despre noul legământ și despre unitatea Bisericii din primele capitole din 2 Corinteni include două versete binecunoscute despre Duhul Sfânt.

2 Corinteni 1:22, îl prezintă pe Duhul ca fiind acela cu care Dumnezeu ne-a uns, ne-a pecetluit și pe care ni l-a dat ca arvună – sau avans (*arrabon*) – al mântuirii. În contextul din capitolul 1, versetul încheie o demonstrație a apostolului Pavel despre seriozitatea planurilor sale de vizitare a Bisericii din Corint, precum și despre poziția sigură pe care aceasta o are în planul de mântuire a lui Dumnezeu. Cu alte cuvinte, prin aceste trei acțiuni (ungere, pecetluire, și primă rată a mântuirii), Duhul oferă siguranță și stabilitate, putere în viața celor credincioși.

Pasajul din 5:5 reia tema siguranței, aplicată de data aceasta, temei învierii (știm, așadar, *oidamen gar*, 5:1). Practic, 5:5 afirmă că Dumnezeu ne-a destinat învierii, iar garanția acestui destin este faptul că ne-a dat Duhul Sfânt ca arvună (limbaj teologic de tip Cincizecime).

3-6, noul legământ și litera celui vechi

În timp ce își prezintă autoritatea slujbei de apostol, de slujitor ale noului legământ, Pavel apelează în 2 Corinteni 3:3 la o comparație neobișnuită prin care îi aseamănă pe creștinii din Corint cu o epistolă de la Hristos scrisă de apostoli cu Duhul Dumnezeului celui viu. Referința implicită a comparației este scrierea tablelor Legii de către Dumnezeu și darea lor către popor prin intermediul lui Moise. Dacă tablele Legii erau din piatră, aici, scrie Pavel, epistolele sunt chiar inimile oamenilor. Metafora a devenit o imagine celebră în cultura creștină și vorbește despre caracterul interior al lucrării Duhului în creștin, o temă predilectă a lui Pavel. De asemenea, comparația include și tema cooperării între oameni și Duhul Sfânt, în Biserică, o temă care se întâlnește și la Luca (Faptele Apostolilor), și la Ioan (creștinii au primit ungerea de sus, pot deosebi duhurile etc.).

Comparația între cele două legăminte este dusă mai departe în 2 Corinteni 3:6, unde apare contrastul dintre literă (Lege) și Duh (noul legământ). Pavel subliniază finalitatea celor două legăminte, sau rezultatul abordării fiecăruia: litera (gr. *gramma*) ucide, dar Duhul dă viață.

De asemenea, în 2 Corinteni 3:8, se arată că slujba legământului cel nou, în Duhul, este mai glorioasă decât gloria slujirii lui Moise. Aici argumentul are ceva din linia teologică a Epistolei către evrei, pentru că se arată în mai multe privințe superioritatea lucrării Duhului față de efectele Legii lui Moise (Evrei sublinia superioritatea lui Isus față de persoanele legate de legământul Legii, precum și față de lucrarea lor).

Contrastul între legământul Legii și legământul cel nou continuă și în 2 Corinteni 3:17-18, unde se subliniază superioritatea revelației prin Duhul: „căci Domnul este Duhul; iar unde este Duhul Domnului, acolo este libertate” (3:17). Creștinii văd direct slava Domnului, nemijlocit, atunci când privesc la Isus (spre deosebire de evrei care nu puteau privi strălucirea feței lui Moise, căci era acoperită cu o năframă), și sunt schimbați conform acestei glorii de Duhul Domnului (3:18). Deosebirea între legământul Legii și cel noul legământ este afirmarea domniei Duhului, care aduce libertate: esența depășește în valoare reprezentarea. Libertatea pe care o aduce Duhul Domnului este accesul direct la mântuire, la Dumnezeu, prin Hristos, prin jertfa lui, și libertatea față de limitările Legii, față de reprezentările sale istorice și față de cerințele ei¹⁶.

În ce privește formularea „Domnul este Duhul”, din forma gramaticală s-ar deduce că subiectul este Duhul (Duhul este Domn). Ambele substantive având însă articol hotărât, este posibilă și interpretarea inversă (Domnul este Duh); această interpretarea ar părea să fie susținută și de partea a doua versetului, precum și de 1 Corinteni 15:46. Începând cu J. Barr, un număr destul de mare de comentatori consideră că expresia „Domnul este Duhul” este o exegeză la Exod 34:34 unde se spune că Domnul i-a vorbit lui Moise. Afirmând că Domnul este Duhul, Pavel ar spune aici că Duhul i-a vorbit lui Moise

¹⁶ Acest fel de subliniere îi este caracteristică lui Pavel. Alte grupări iudaice din primul secol, cum ar fi cea de la Qumran (cf. IQS 4:21-23), păreau să interpreteze Ier. 31:33 și Ezech.36:26-27 ca un mesaj despre o reînnoire spirituală în cadrul legământului Legii (cf. T.R. Blanton, „Spirit and Covenant Renewal: a Theologoumenon of Paul's Opponents in 2 Corinthians,” *JBL* 129.1 (2010), 129-151.

și același Duh ne vorbește și nouă.¹⁷ Argumentul lui Pavel construiește însă un contrast: dacă Duhul (Domnul) i-a vorbit lui Moise, atunci acea revelație nu a fost deplină, căci Moise și-a acoperit fața când a vorbit poporului; în antiteză, Duhul, ca Domn, ne-a vorbit mai ales nouă, prin Hristos, care nu și-a acoperit fața când ne-a adus revelația lui Dumnezeu. Oricum, expresia Duhul este Domn are conotații divine și trinitare evidente.

În afară de contrastul dintre legământul Legii și cel al Duhului, în această grupare a textelor ar mai trebui amintite și referințele din 2 Corinteni 4:13 (toți creștinii au același duh – sau Duh? – al credinței, care îi conduce la mărturisire cu viu grai, conform Psa. 116:10), și 2 Corinteni 6:6 (lista 6:4-10), unde Duhul Sfânt este enumerat printre calitățile slujirii perseverente și dedicate a apostolilor, adică, din nou, Duhul Sfânt caracterizează slujirea lucrătorilor din cadrul noului legământ.

11-13, avertizări contra ereziilor

Pavel este conștient, dar și critic, despre faptul că Duhul Sfânt și evanghelia erau adesea răstălmăcite de diverși învățători falși și că în Corint credincioșii păreau să fie prea binevoitori față de astfel de erori și „noutăți”. De aceea, el îi critică pentru ușurința cu care erau gata să primească un alt Isus, o altă evanghelie, un alt Duh (2 Corinteni 11:4). Accentele de aici aduc aminte de tonul vehement din Galateni 1-3, 6 și atrag atenția asupra importanței păstrării învățaturii apostolice despre Duhul Sfânt. Unitatea spirituală și etică a apostolilor se vede din predicarea lor, din cinstea lor și din faptul că au fost animați de „același Duh” (2 Corinteni 12:18; aici este posibilă și traducerea „același duh”, adică aceeași atitudine sau motivație).

Ultima referință la Duhul Sfânt face parte din doxologia din 2 Corinteni 13:13, o formulare importantă pentru afirmarea credinței

¹⁷ J. Barr, *The Semantics of Biblical Language*, Oxford: Oxford University, 1961, 216-246; cf. V. Taylor, N.T. Wright, J.D.G. Dunn și M.J. Harris, citați de Thiselton, *The Living Paul*, 65-67.

într-un singur Dumnezeu, triun: „Harul Domnului Isus Hristos și dragostea lui Dumnezeu și părtășia (participarea) Duhului Sfânt (*hē koinonia to hagious pneumatos*), să fie cu voi toți.”

Sinteză 1-2 Corinteni

Creștinilor din această Biserică tânără, aflați încă sub influența vieții spirituale a religiilor păgâne grecești, pe de o parte, și impresionați de pretențiile iudaizanților, pe de cealaltă parte, Pavel le descrie lucrarea Duhului Sfânt arătându-le specificul ei în câteva domenii importante cum sunt comparația cu legământul Legii, coordonarea darurilor spirituale, viața de sfințenie personală, teologia închinării, înțelegerea învierii.

Tema înfierii, caracteristică epistolelor către romani și galateni, nu apare aici, dar accentul pe înnoirea interioară a creștinului prin prezența și lucrarea Duhului Sfânt este clar prin faptul că Duhul Sfânt aflat în creștin îi dă înțelepciune, îl locuiește ca pe un Templu sfânt, îi dă libertate și autoritate, putere și siguranță cu privire la destinul său, îl îndeamnă să trăiască în sfințenie.

GALATENI

Epistola către galateni are multe lucruri în comun cu Romani în ce privește învățătura despre Duhul Sfânt. Specificul ei este însă nu tratarea generală a evangheliei și a mântuirii din Romani, nici discuția etică din 1-2 Corinteni, ci efortul foarte concentrat pe corectarea unei erori de credință care pusese stăpânire pe viața creștinilor din bisericile galatene.

În această scrisoare Pavel îi ceartă pe credincioșii din aceste biserici și încearcă să le arate că nu pot asocia viața prin credință în Hristos (trăită prin Duhul) cu viața bazată pe ascultarea Legii. El le afirmă cu tărie că întoarcerea la Legea de pe Sinai nu le va aduce nici un avantaj, ci, dimpotrivă, îi va pune într-o situație imposibilă, îi va face să renunțe la beneficiile credinței (să cadă din har), le va accentua tendințele păcătoase spre ceartă și diviziune. Doar Duhul Sfânt îi poate învăța și împuternici să trăiască în unitate și sfințenie. La nivel general, scrisoarea comunică importanța „absolut crucială” a „rolului Duhului Sfânt în felul în care Pavel înțelege viața creștină”¹⁸.

Pe ansamblu, s-ar putea pune în evidență trei secțiuni mari în Galateni, fiecare cu accentele sale caracteristice asupra învățăturii despre lucrarea Duhului Sfânt: Galateni 3 aduce în prim-plan importanța începerii și continuării vieții noi prin Duhul; Galateni 4 subliniază identitatea de copii ai lui Dumnezeu pe care o au creștinii; iar Galateni 5-6 conține învățătura despre transformarea caracterului și a vieții creștinului, prin Duhul Sfânt.

Galateni 3: Legea, credința în Isus, și viața nouă

Deși este unul din subiectele majore ale epistolei, Duhul Sfânt apare menționat de abia în capitolul 3, când Pavel îi interpelează direct pe galateni cu privire la deruta lor teologică și practică.

Mai întâi, el le precizează că au primit Duhul Sfânt pentru că au crezut în Hristos, nu pentru că au ascultat și au împlinit Legea (3:2).

¹⁸ Fee, *God's Empowering Power*, 370.

Felul în care îi întreabă („Atât vreau să știu de la voi: datorită faptelor Legii ați primit voi Duhul sau pentru că ați ascultat cuvântul credinței?”), lasă să se înțeleagă faptul că galatenii prețuiau în mod deosebit prezența și lucrările Duhului Sfânt între ei. Pavel doar vrea să le atragă atenția că motivul primirii Duhului a fost credința în Hristos, nu ascultarea de Lege, spre care se îndreptau acum. În mod interesant, se confirmă și în Galateni, în felul acesta, că venirea Duhului este condiționată de credința în Hristos (condiția a fost întâlnită și în ziua Cincizecimii, în Fapte 2).

A doua interpelare a galatenilor, în Galateni 3:3, pune problema imposibilității de a continua prin ascultarea de Lege, ceva ce a început prin primirea Duhului. Dacă Legea nu le-a fost de folos ca să primească Duhul Sfânt, cum le va fi de folos ca să continue acum viața aceasta nouă începută prin Duhul Sfânt? În termeni preciși, Pavel îi întreabă cum pot ei finaliza „prin carne”, acum, ceea ce n-au putut începe decât prin Duhul. Expresia „a finaliza prin carne” (*sarki epiteleisthe*) este încadrată într-o serie de menționări sistematice ale faptelor Duhului și faptelor Legii și pare să se refere la circumcizie, în particular, sau la ascultarea de Lege, în general¹⁹.

Galateni 3:5 întărește afirmația din 3:2 și descrie manifestarea primirii Duhului, la început, prin credință: între ei au avut loc minuni și lucrări deosebite din partea lui Dumnezeu Tatăl (iar acestea, categoric, nu au fost făcute prin puterile Legii). Mai mult, faptul că galatenii au în viața lor prezența Duhului reprezintă o extindere către neamuri a promisiunii mântuirii făcute de Dumnezeu lui Avraam, la care avem acces prin credință, prin Isus Hristos (Galateni 3:14, „prin Hristos Isus, binecuvântarea vestită lui Avraam să vină la neamuri, să primim făgăduința Duhului prin credință”).

¹⁹ Expresia „prin carne” poate fi tradusă și „prin trup”. Ea se referă la ascultarea de Lege care avea porunci pentru carne, pentru trup (circumcizie, spălări, mâncare etc.). Fidel principiilor sale, Cornilescu traduce „carne” prin „firea pământească”, dar opțiunea pare discutabilă.

Caracteristic pentru acest capitol 3 este faptul că Pavel reușește să articuleze adevăruri teologice abstracte, profunde, dar poate să discute și aplicațiile practice din viața creștinilor. Duhul Sfânt și divinitatea sa, participarea sa în Sfânta Treime, legătura dintre Lege și viața nouă, prin Duhul, și relevanța lor în viața creștină practică sunt toate abordate de Pavel cu o mare claritate.

Galateni 4: antiteza fiu – rob și înfierea divină

În capitolul 4, Pavel abordează tema fiului și a înfierii celor credincioși în familia lui Dumnezeu, prin Duhul, așa cum și Isus, ca Fiul, are o legătură deosebită cu Duhul Sfânt (Gal. 4:5-7, etc.). Tema aceasta este tratată pe larg, și în mod asemănător, și în Epistola către romani.

În primul pasaj (4:5-6), Pavel construiește o paralelă remarcabilă între felul în care Dumnezeu l-a trimis pe Fiul său și, respectiv, pe Duhul său, în vederea mântuirii oamenilor. Mai întâi, în 4:5, Pavel arată caracterul integral și caracteristicile întrupării Fiului: Dumnezeu l-a trimis (*exapostellō*) pe Fiul său, născut din femeie, născut sub Lege (Mesia născut din fecioară, întrupat; și Mesia venit pe filiera etnică a poporului evreu, sub legământul Legii), ca să realizeze două obiective importante: să îi răscumpere pe cei ce erau sub Lege (*exagorazō*: a răscumpăra un sclav în piața forței de muncă), și să le dea o nouă calitate, înfierea (*huiotēsia*). Legătura este importantă: Fiul, *huios*, oferă în dar înfierea, adoptarea, *huiotēsia*, adică o nouă relație cu Dumnezeu în loc de supunerea față de Lege, ca rob al Legii.

În cel de-al doilea verset, Galateni 4:6, Pavel scrie că Dumnezeu l-a trimis (tot *exapostellō*) pe Duhul Fiului său, ca să aducă confirmarea înfierii în fiii cei noi, deoarece el strigă în inimile credincioșilor „Tată!” și îi asigură în legătură cu moștenirea pe care o vor primi în calitate de fii (cf. 4:7 subliniază contrastul între aceste două calități, de fiu și de rob; termenul „moștenire”, *klēronomia*, are o teologie complexă în NT, prezentă mai ales în epistolele pauline și în epistola către evrei)²⁰.

²⁰ Deși pasajul are importanță pneumatologică evidentă, el prezintă și teologia Tatălui care trimite. Trimiterea Fiului și a Duhului sunt două acțiuni în care se observă autoritatea Tatălui. În același timp, cele două trimiteri sunt deosebite, ceea ce

Contrastul între calitatea de fiu și, respectiv, de rob, în viața creștinului, apare și în concluzia secțiunii 4:21-31, în 4:29, unde se face apel la Geneza 16-17, mai precis la o alegorie întreită bazată pe contrastul dintre Isaac și Ișmael, dintre Sara și Agar, dintre muntele Sinai și Ierusalimul pământesc, pe de o parte, și Ierusalimul ceresc, pe de cealaltă parte (Pavel folosește chiar termenul alegorie, cf. 4:24). Apostolul își încheie ilustrația explicând că omul născut din Duhul și conform promisiunilor și lucrării Duhului (*kata pneuma*), adică creștinul, ajunge să fie persecutat de omul născut natural, fără vreo promisiune sau vreo lucrare a Duhului în viața sa, ci simplu, după trup (*kata sarka*), adică, în cazul acesta, de iudei, așa cum Isaac a fost persecutat de Ișmael²¹.

Contrastul rob-fiu implică, astfel, trei termeni teologici, anume, *kata penuma* (conform Duhului), *kata sarka* (conform trupului), și *kata epangellia* (conform făgăduinței), care subliniază contrastul între tipurile de naștere avute în vedere: Isaac s-a născut fiind promis lui Avraam și Sarei prin Duhul, ca unul ce va asigura descendența mesianică, în timp ce Ișmael s-a născut normal, omenește, fără a fi fost promis în vreun fel deosebit, care să includă un destin spiritual aparte.

Pasajul afirmă, în alte cuvinte, că situația creștinilor este similară cu această antiteză istorică: cei ce cred în Isus devin fii ai lui Dumnezeu

păstrează distincția relațiilor și armonia lor în cadrul Sfintei Treimi: Fiul este trimis spre întrupare, iar Duhul este trimis în inimi, spre naștere din nou și spre confirmarea lucrării mântuitoarea a Fiului. A doua trimitere este subordonată celei dintâi.

²¹ Pavel este extrem de dur față de aceea parte a iudaismului, a evreilor, care l-a respins pe Isus. El îi numește oameni „după trup” și nu „după duh” și îi aseamănă cu Ișmael, strămoșul arabilor, negându-le, într-un fel, validitatea descendenței lor din Isaac. Argumentul acesta aduce aminte, într-o măsură, de Romani 9:6-8, „Căci nu toți cei ce se coboară din Israel sunt Israel; și, măcar că sunt sămânța lui Avraam, nu toți sunt copiii lui Avraam;... Aceasta înseamnă că nu copiii trupești sunt copii ai lui Dumnezeu; ci copiii făgăduinței sunt socotiți ca sămânță” Romani 9:6-8. În termeni moderni, el spune că iudeii sunt noii arabi, urmași ai lui Ișmael, care îi resping pe creștini, așa cum vechii arabi, i-au respins pe evreii născuți din Isaac. Conform Galateni 4, creștinii sunt urmașii adevărați ai lui Isaac.

conform unei promisiuni speciale, prin Duhul, prin credință, iar cei ce nu cred în Isus, chiar dacă sunt fii ai lui Avram, din punct de vedere omenesc, adică evrei, frați după trup cu Isus, oameni din poporul lui Dumnezeu, nu participă la promisiuni, nici la vreo moștenire spirituală (cf. Romani 9).

Nașterea specială anunțată sau promisă prin Duhul este un reper important în destinul credinciosului. De ea a beneficiat Isaac și, în mod similar, prin promisiunile mesianice, beneficiază și credincioșii de astăzi. La fel, și Mesia a fost anunțat prin Duhul în Geneza, precum și în Deuteronom, ori în Isaia; nașterea lui Isus este anunțată și ea, în NT, în evanghelii, de Duhul, de îngeri. Importanța implicării Duhului în anunțarea și confirmarea credinței și în primirea calității de fiu (fică) a lui Dumnezeu este majoră, indicând faptul că această schimbare de destin nu este validă decât prin intervenția divină.

Galateni 5-6: viața condusă de Duhul Sfânt aduce un rod nou

Probabil că această secțiune și subiectele ei fac parte din cele mai cunoscute capitole ale teologiei lui Pavel despre Duhul Sfânt. Între subiectele abordate aici de Pavel se află căderea din har, opoziția carne – duh, și opoziția dintre rodul Duhului și faptele cărnii.

În ce privește căderea din har (*tēs charitos exepesate*), ea este o imagine prin care Pavel subliniază consecințele experimentate de cei care doresc dreptatea venită prin Lege – și nu se bazează pe cea primită prin Hristos Isus, ca dar. Cei ce nu se bazează pe darul lui Hristos, rămân întemeiați pe ascultarea Legii, care aduce condamnare, nu viață nouă. Pierderea beneficiilor aduse de credința în Hristos, sau neputința de a te baza pe ele, ori de a le folosi în viață, se numește „cădere din har”. Prin contrast, nădejdea dreptății este așteptată de credincioși prin Duhul (*pneumati*), prin credință (*ek pisteos*), anume: *pneumati ek pisteos elpida dikaiosunes apekdechometha*. Unii comentatori spun că această cădere din har înseamnă și pierderea mântuirii, dar Pavel nu pare să se refere la această ultimă concluzie. El nu îi privește pe galateni drept niște apostatați, dar, cu siguranță, îi privește ca pe niște oameni amăgiți, înșelați, dezorientați, care și-au pierdut bucuria, relațiile frumoase din comunitate, rodul Duhului (o atitudine

asemănătoare, chiar mai tranșantă se observă și în epistola către evrei).

Secțiunea 5:16-26 tratează opoziția dintre *sarx*, trup (carne, tradus și ca „fire pământescă”, „fire păcătoasă”) și *pneuma*, Duh, și prezintă apoi efectele fiecăruia.

Secțiunea începe cu un îndemn direct la trăire (umblare) prin Duhul, fără împlinirea poftelor cărnii (5:16). Dorințele sau tânjirea celor două se află într-o antiteză pronunțată (carnea pofteste împotriva Duhului, iar Duhul împotriva cărnii, 5:17). Este evident că Dumnezeu este împotriva cărnii care pofteste împotriva Duhului, dar – și acesta este o observație fină, cine este condus de Duhul, nu poate fi evaluat de Lege, fiindcă nu mai este „sub Lege” (*ouk este hypo nomon*), adică nu mai este sub jurisdicția Legii (5:18). Legea nu îi are ca subiect pe cei care sunt conduși de Duhul, ci dimpotrivă, îi evaluează pe cei care sunt conduși de *sarx*, de trup.

Faptele cărnii sunt expuse în lista din 5:19-21. Prin contrast, Duhul Sfânt are un singur rod (*karpos*) exprimat prin mai multe calități (cf. 5:22-24; nu mai multe „roade”, cum este, uneori, tradus). Pavel atrage, astfel, atenția asupra naturii progresive și extensive a creșterii caracterului celui credincios, prin Duhul Sfânt. Duhul Sfânt este dinamic, el naște la o viață nouă și el crește rodul vieții acesteia noi în cel credincios.

Galateni 5:25, vine să reia, într-un fel, argumentul din 3:2-5, anume „dacă trăim prin Duhul, prin Duhul să și umblăm”, *ei zōmen pneumati, pneumati kai stoichomen* (dativul din greacă are înțeles instrumental și se observă, în același timp, lipsa articolului hotărât, fapt pentru care se poate traduce alternativ: „dacă trăim în duh, să și umblăm în duh”; „dacă suntem vii în duh, să umblăm în duh”). Dacă viața nouă am primit-o și am început-o prin Duhul, duhovnicește, atunci ea trebuie continuată la fel, adică să și trăim prin Duhul, duhovnicește, într-un mod spiritual și bazați pe resursele și prezența Duhului.

Capitolul 6 explică, în continuare, exigențele vieții de credință, atrăgând atenția asupra nevoii de blândețe în relațiile interpersonale, pentru încurajarea celor căzuți (6:1), și asupra principiului cauzalității

spirituale: cine seamănă în carne, încurajând instinctele păcătoase, va culege putregai din această carne, iar cine seamănă în Duhul, va secera viață veșnică din Duhul (6:8; în particular, în ultimul său îndemn, Pavel vizează dărnicia galatenilor față de învățătorii și păstorii lor). Duhul Sfânt este, astfel, nu numai sursa vieții noi, motorul creșterii caracterului, ci și o relație vie în care trebuie investit, pentru a putea culege roadele potrivite, viața veșnică (o metaforă agronomică a mântuirii).

Sinteză Galateni

În Galateni, Pavel se concentrează pe legătura între Duhul Sfânt și viața creștină: dacă viața nouă, cu minuni, cu bucurie, cu daruri, cu putere, nu poate începe decât prin Duhul, ea trebuie neapărat continuată și perfecționată tot prin Duhul, nu prin Lege.

În teologia scrisorii apare un paralelism important între lucrarea Duhului și a Fiului, ambele fiind făcute la porunca (trimiterea) Tatălui, în vederea mântuirii oamenilor. Acest paralelism aduce o contribuție importantă în definirea unei înțelegeri trinitare a lui Dumnezeu și în conturarea mai clară a divinității Duhului Sfânt (este un pas înainte față de accentul dualist al relației de egalitate Tată-Fiu, și față de nuanțele subordinaționiste Tată-Duh și Fiu-Duh care apar în Evanghelia după Ioan).

În mod deosebit, în Galateni apare importanța înfierii oamenilor, prin credință, ca relație cu Dumnezeu promisă prin Duhul Sfânt. Duhul Sfânt nu este doar cel ce aduce și împlinește viața nouă în cel credincios, dar este și cel care autentifică prin promisiune și împlinire calitatea acestei vieți (argumentul despre Avraam și Sara, Agar, Isaac și Ișmael, Sinai și Ierusalim).

Antiteza Duh-carne nu este discutată doar din punctul de vedere al tendințelor opuse, ci este și detaliată prin listarea faptelor sau a rodului divers pe care acestea le produc în viața umană.

Accentul pe lucrarea Duhului în Biserică este unul echilibrat, care îmbină detaliile vieții personale cu cele ale vieții comunitare.

EFESENI ȘI COLOSENI

Deși au plan general similar, cele două epistole se deosebesc în numărul și subiectul referințelor despre Duhul Sfânt. Efeseni este mai aproape de tonul și de conținutul primelor epistole pauline (Romani, 1-2 Corinteni, Galateni), în timp ce Coloseni se ocupă doar tangențial de acest capitol al teologiei biblice.

Efeseni

Deși nu conține mult material relevant (de 10 ori folosește substantivul *pneuma* – duh, de 2 ori *pneumatikos* – duhovnicesc), acesta urmează ideile majore ale gândirii pauline. În mod specific, în Efeseni, Pavel este interesat să sublinieze misiunea între neamuri, victoria lui Hristos asupra puterilor demonice și unitatea Bisericii compuse din neamuri și evrei (la nivel de Biserică, la nivel de familie)²².

De la început apare cu claritate, alături de 2 Corinteni, tema pecetluirii cu Duhul Sfânt și a asigurării (*arabbon*: garanție, arvună) prin el a mântuirii, a moștenirii cerești și a răscumpărării (Ef. 1:13-14; 2Cor. 1:22, 5:5). Ideea pecetluirii apare și în Efeseni 4:30, unde este folosită ca argument ori motivație ca toți cei credincioși să se ferească de a-l întrista pe Duhul Sfânt, pentru că, implicit el este permanent cu noi și este semnul mântuirii noastre.

Rugăciunea de binecuvântare, **berakah**, a lui Pavel include apoi o cerință aparte, specifică scrierilor lui Pavel, aceea ca Dumnezeu să le dăruiască destinatarilor Duhul de înțelepciune și revelație în cunoașterea lui (a lui Isus Hristos și a lui Dumnezeu), în Efeseni 1:17²³. Textul folosește forma nearticulată, *duh, un duh (pneuma)* care ar putea conduce la o idee mai generală, potrivit căreia este vorba de a li se dărui o stare spirituală care să le faciliteze înțelepciunea și revelația, dar acestea sunt, oricum, prerogative majore ale lucrării Duhului Sfânt

²² Fee, *God's Empowering Power*, 660-661.

²³ Efeseni 1:17 include, de fapt, o imagine asupra Sfintei Treimi, deoarece toate cele trei Persoane sunt amintite: „pentru ca Tatăl slavei, Dumnezeul Domnului nostru Isus Hristos, să vă dea Duhul înțelepciunii și al revelației, ca să-L cunoașteți”.

(o formulare apropiată ar putea fi cea din 2 Tim. 1:7, „Dumnezeu ne-a dat un duh de putere”, etc.).

Teologia Duhului continuă tema mântuirii și îi adaugă, mai târziu, și pe cea a unității Bisericii. În Efeseni 2:18, Duhul este cel prin care cei credincioși au acces (apropiere, drept de intrare, gr. *prosagogē*)²⁴ la Tatăl și iudeii și neamurile. Implicit, aici funcționează o comparație cu lucrarea lui Isus, care este mijlocitorul celor credincioși înaintea lui Dumnezeu (cf. 1Tim. 2:5; chiar și 1Ioan 2:1).

Ideea unității apare și în 2:22, creștinii fiind zidiți împreună (*synoikodomeō*) prin Duhul – sau în Duhul (*en pneumati*) ca să formeze o casă (*oikodomē*), o locuință pentru Dumnezeu (*katoiketerion tou theou*). Aici atrag atenția termenii „casă” și „locuință”, precum și faptul că Pavel nu aduce în discuție ideea de Templu, prezentă în 1 Corinteni.

Încurajarea lui Pavel la unitate în viața Bisericii, caracteristică pentru Efeseni, atinge un fel de punct culminant în 4:1-5: „păstrați unitatea Duhului (*henotēta tou pneumatos*) prin legătura păcii”; „există un singur trup [adică, o singură Biserică, *hen sōma*] și un singur Duh (*hen pneuma*)”. Duhul este esențial, astfel, nu numai în slujirile Bisericii, ci și în unitatea ei de acțiune. Metafora unității trupului și a duhului poate trimite la o imagistică de tip antropomorf, adamic: așa cum omul este una, având trup și duh, la fel și Biserica, este o unitate, împreună cu Hristos, capul său (cf. Ef. 1:22; 4:15; 5:23), și cu Duhul Sfânt, viața sa. Biserica, astfel, este descris printr-un limbaj antropomorf, ca un fel de om cosmic, colectiv, al cărui cap este Hristos și care respiră viață nouă prin Duhul Sfânt.

Duhul este Duhul scripturii, el fiind cel care i-a inspirat pe profeți și pe apostoli și le-a descoperit taina mântuirii și a iudeilor și a evreilor prin același Mesia (Ef. 3:5; cf. și 2:20, „duh de revelație”; în ce privește Biserica, Isus e piatra din capul unghiului, temelie fiind pusă de profeți și de apostoli; imaginea cu Hristos, piatra unghiulară, apare și în 1Pt. 2:6).

²⁴ În Evrei 10:19 și 2 Petru 1:11 există un termen apropiat, *eisodos*, „intrare” folosit în legătură cu Isus.

Lucrarea interioară a Duhului este subliniată de rugăciunea lui Pavel, ca sfinții din Efes să fie întăriți prin Duhul lui (Dumnezeu) în omul dinăuntru (Ef. 3:16; *dia tou pneumatos autou eis ton eso anthrōpon*). În aceeași direcție pare să meargă și îndemnul din Efeseni 5:18, „fiți plini de Duh, nu de vin” (îndemnul de aici subliniază o latură de plinătate sufletească, de satisfacție și bucurie, a cărei origine trebuie să fie în viața creștinului, Duhul, nu vinul).

Efeseni 6:17 aduce în discuție metafora militară a vieții creștinului (armura creștinului), în care apare menționată și o lucrare specifică a Duhului, vesitrea și comunicarea Cuvântului „sabia Duhului”.

Tema prezenței Duhului în rugăciune apare în Efeseni 6:18, unde creștinii sunt invitați să se roage mereu prin Duhul Sfânt (6:18).

În final, merită menționat faptul că învățătura despre Duhul Sfânt are în Efeseni și câteva corespondente antitetice, referitoare la lumea răutății: în lume este duhul care lucrează în cei neascultători (2:2); iar credincioșii trebuie să se înarmeze cu armura spirituală pentru a se lupta, nu cu oamenii, ci cu duhurile răutății din locurile cerești (6:12). Acestea subliniază cât de dominantă este percepția naturii și manifestării spirituale a vieții, în teologia lui Pavel.

Coloseni

Epistola către coloseni are mult mai puține referințe la Duhul Sfânt decât Efeseni și, în general, acestea sunt legate de viața Bisericii, în relații și în închinare.

În salutările introductive Pavel remarcă dragostea creștină pe care colosenii o au în Duhul Sfânt (1:8; *en pneumati*; se poate traduce și: „prin Duhul Sfânt”) și se roagă pentru înțelepciune și pricepere spirituală pentru creștinii din Colose (1:9, *sophia kai synesei pneumatikē*). Adjectivul „spiritual”, „duhovnicesc” apare și în Coloseni 3:16, unde Pavel atrage atenția asupra nevoiei ca oamenii credincioși să întrețină o atmosferă frumoasă, o închinare și o comunicare împodobită cu psalmi, imnuri, cântări duhovnicești (*psalmois, hymnois, odais pneumatikais*).

Duhul Sfânt apare astfel, în Coloseni, mai ales ca un Duh al relațiilor bune între cei credincioși, ca adjectiv (duhovnicesc, spiritual),

atrăgând atenția asupra calităților pe care trebuie să le aibă comunicarea între cei credincioși (dragoste, frumusețe, armonie, cântare).

Concluzii

Deși sunt scrise ambele în aceeași perioadă, din închisoare (prima întemnițare a apostolului Pavel în Roma, 59-62), și deși, în general, tematica și vocabularul sunt foarte apropiate, în ce privește pneumatologia, Efeseni are un fond de învățatură mult mai cuprinzător decât Coloseni. Este posibil ca acest lucru să se datoreze caracterului circular al celor două scrisori, astfel încât, cel puțin anumite subiecte amintite într-una, nu au mai apărut și în cealaltă.

Pneumatologia din Efeseni reflectă multe din temele de bază ale teologiei lui Pavel: accesul la mântuire, unitatea Bisericii prin Duhul, lucrarea de înnoire interioară prin Duhul, inspirația Scripturii, nevoia de plinătate în Duhul, rugăciunea prin Duhul, mărturia și lupta prin Duhul împotriva influențelor demonice. Chiar dacă nu este foarte dezvoltată, concepția pneumatologică din Efeseni este foarte cuprinzătoare în tematică, foarte variată. Elementele de gândire trinitară apar și ele, suficient de distinct și de precis. Prin comparație, Coloseni prezintă un argument practic mai puternic, în care adjectivul „spiritual” apare mai degrabă decât substantivul „Duhul Sfânt”. Astfel, în Coloseni, Pavel pare mai interesat de închinare și de relații din Biserică, de trăirea în dragoste frățească prin Duhul Sfânt.

FILIPENI

În această scrisoare a speranței și a slujirii, care este Epistola către filipeni, Pavel își exprimă încrederea că va fi eliberat din închisoare și că îi va vizita din nou pe cei din Filipi, ca să le fie de folos prin învățatură și sfătuire. Scrisoarea include numeroase elemente autobiografice și tēstamentare și conține o hristologie foarte

dezvoltată. Învățătura despre Duhul Sfânt apare doar de câteva ori, în 4 referințe, în concordanță cu caracterul foarte personal al epistolei²⁵.

Prima referință se găsește în Filipeni 1:19, în legătură cu Hristos. Pavel este sigur că situația îi va fi favorabilă (se va întoarce spre mântuirea lui), prin rugăciunile Bisericii și „prin ajutorul Duhului lui Isus Hristos”. Formularea atrage atenția, deoarece Duhul nu este descris doar ca Duhul lui Dumnezeu, ca în alte pasaje, ci și ca Duhul lui Hristos. Expresia este trinitară, deși descrie doar o relație din cadrul trinității, și este și hristologică, pentru că pasajul întreg se referă la vestirea evangheliei lui Hristos și la slujirea lui Hristos de către Pavel. Se poate afirma că există și o nuanță ecleziologică în text, deoarece Pavel menționează două cauze pentru posibila sa eliberare: rugăciunile Bisericii și lucrarea Duhului lui Hristos.

Următorul pasaj, Filipeni 1:27, cheamă Biserica să fie unită „într-un duh” (se poate traduce și cu majusculă „Duh”, și cu litere mici „duh”). Pavel intervine destul de puternic afirmând că dorește neapărat să audă că filipenii stau tari în același duh și luptă împreună cu un suflet pentru credința evangheliei (*stēkete en heni pneumati, mia psyche synathlountes tē pistei tou euaggeliou*). Chemarea la unitate se observă atât în prezența numeralelor un duh (*hen*), un suflet (*mia*), cât și în verbul *synathleo* (a lupta împreună). Accentul pe viața spirituală apare, și el, din două surse, de vreme ce sunt folosiți doi termeni apropiați: duh și suflet.

Tema unității, ca atare, apare și în Filipeni 2:1. În mod special, versetul acesta se referă la unitatea Bisericii în Duhul prin expresia „împărtășirea Duhului” (*koinonia pneumatos*, sau: „legătură a Duhului”).

Duhul apare menționat și în legătură cu viața creștină percepută ca o slujire a lui Dumnezeu: cei credincioși sunt cu adevărat poporul ales (ei sunt „circumcizia”, *hē peritomē*, adică, poporul legământului), pentru că ei slujesc (*latreuō*) „în Duhul lui Dumnezeu” și se laudă „în Hristos”, nu „în carne”, (Filipeni 3:3). Termenul „slujire” se referă, prin paralelism, la închinarea de la Templu, sau la viața de ascultare

²⁵ Fee, *God's Empowering Power*, 735.

conform legământului; în același timp, ca în Galateni, și aici, „carne”, *sarx*, înseamnă „reguli pentru trup”, adică o referință la Lege, la închinarea de la Templu.

Slujirea în liturgiile de la Templu este, astfel, pusă în contrast, cu slujirea lui Dumnezeu în Duh, un fel de ecou la Ioan 4 (închinarea adevărată înaintea lui Dumnezeu se face „în Duh și adevăr”; polemica despre cirmcumcizie aduce aminte și de argumentul teologic din Galateni și din Romani).

În felul acesta, pneumatologia lui Pavel în Filipeni are un conținut trinitar, hristologic și ecleziologic, este legată de unitatea Bisericii, precum și de identitatea creștinilor ca adevărat popor al lui Dumnezeu.

1 ȘI 2 TĒSALONICENI

În aceste două epistole cu destinatar comun, credincioșii din tēsalongic, Pavel răspunde problemelor unei Biserici confruntate cu neclarități despre revenirea lui Isus și probleme etice. Deși nu conțin multe referințe la Duhul Sfânt, cele existente reușesc să aducă în discuție aproape toate temele pauline principale legate de Duhul²⁶.

Astfel, Duhul Sfânt este prezentat, de la bun început, drept cel care a însoțit cu putere vestirea evangheliei în tēsalongic, ca și în Galateni: „noi știm, frați iubiți de Dumnezeu, cum ați fost aleși, fiindcă evanghelia noastră nu a ajuns la voi numai prin cuvânt [*en logō*], ci și cu putere [*en dunamei*], prin Duhul Sfânt [*en pneumati hagiō*] și cu deplină plinătate [*en pleroforia pollē*]” (1Tes. 1:5; cf. 1Cor.2). Duhul este asociat cu vestirea cuvântului, cu puterea, și cu deplinătatea dovezilor.

Cuvântul vestit a fost primit „cu bucuria Duhului Sfânt”, marcând o experiență deplină a mântuirii (1Tes. 1:6). Tema bucuriei la primirea Duhului este o temă pe care o menționează adesea și Luca (cf. convertirea eunucului etiopian, Fapte 8).

1 tēsalongiceni 4:8 atrage atenția, apoi, că este nevoie să trăim în sfințenie, deoarece altfel îl nesocotim pe Dumnezeu cel care ne-a dat

²⁶ Fee, *God's Empowering Power*, 40.

Duhul Sfânt. Duhul sfânt apare ca o relație de preț, care nu trebuie nesocotită (*athēteō*), disprețuită. Duhul Sfânt are un rol major în motivarea etică a creștinilor.

Ca un ecou scurt la 1 Corinteni, și în 1 tēsalonicieni, apare Duhul Sfânt ca Duh al profețiilor, deoarece porunca „nu stingeți Duhul” din 1 tēs. 5:19, pare să fie în conexiune cu următoarea poruncă „nu disprețuiți profețiile” (5:20).

2 tēsalonicieni cuprinde foarte puține referințe la Duhul Sfânt. În 2 tēsalonicieni 2:13 apare, totuși, în îndemnul de a fi recunoscători lui Dumnezeu, deoarece el ne-a ales pentru mântuire, „prin sfințirea Duhului” și „prin credința adevărului”. Duhul apare din nou în experiența convertirii, iar acțiunea particulară de care amintește aici Scriptura este alegerea divină.

În ansamblu, pneumatologia din 1-2 tēsalonicieni este dominată de rolul Duhului în experiența convertirii, de experimentarea lucrării sale, prin putere și bucurie, de rolul său motivator în viața de sfințenie.

1-2 TIMOTEI ȘI TIT

Scrisorile pastorale au fost compuse, cel mai probabil, în intervalul dintre cele 2 întemnițări ale lui Pavel, în perioada 62-66 (1 Timotei, Tit), iar 2 Timotei este o scrisoare tip tēstament, scrisă din timpul ultimei întemnițări, în anii 66-67. Foarte similare în stil și conținut, 1 Timotei și Tit se referă la organizarea Bisericii într-o perioadă de influență distructivă din partea învățătorilor falși, în Efes (1 Timotei) și în Creta (Tit), destul de asemănătoare în efecte cu ceea ce se întâmpla în bisericile din Galatia.

În mare, această corespondență confirmă și ea temele majore ale teologiei pauline, cum sunt legătura dintre Duhul Sfânt și Isus, rolul Duhului în avertizări privitoare la mersul istoriei și etapele finale (eschatologie), rolul său în convertirea și viața de sfințenie și slujire a creștinului.

Astfel, în 1 Timotei 3:16, un crez paulin asemănător cu pasajele din Romani 1:1-2 și 1 Corinteni 15:1-11, despre taina evlaviei, Duhul Sfânt este cel care l-a „îndreptățit” pe Isus (*edikaiothe en pneumati*, l-a

confirmat sau l-a dovedit drept, foarte probabil prin înviere). Duhul are un rol major nu numai în conceperea lui Isus (sublinierile lui Matei și Luca), ci și în confirmarea sa mesianică prin înviere.

Rolul Duhului în avertizarea cu privire la problemele de la sfârșitul istoriei apare în 4:1 („Duhul spune lămurit că, în timpurile de pe urmă, unii vor părăsi credința și se vor lua după duhuri înșelătoare și învățăturile demonilor”). Pavel nu explică în ce fel spune Duhul hotărât aceste lucruri, dar se poate admite că este vorba fie de cuvintele lui Isus din evangheliile, fie de interpretarea unor pasaje din Vechiul tēstament, fie de profeții spuse în cadrul adunării credincioșilor, în Biserică. Avem, deci, un tablou al Duhului Sfânt care este în continuare activ în Biserică, adevărind profețiile din trecut prin noi profeții și asigurări date Bisericii.

2 Timotei permite, în final, cititorului, să urmărească parcursul călăuzirii unui pastor în chemarea sa, sau a chemării generale a credincioșilor, la o viață sfântă. Astfel, Pavel îi amintește lui Timotei că a primit un duh de putere, dragoste și pricepere, nu un duh de timiditate (2Tim.1:7). Desigur, aici se poate pune întrebarea ce înțeles are expresia „duh”: este vorba de Duhul Sfânt sau de duh ca atitudine, sau ca stare psihologică?

Parcursul lui Timotei este urmărit și în 2 Timotei 1:14, unde Pavel îl sfătuiește să păzească „lucrurile acele care i s-a încredințat” (chemarea la slujire sau adevărul învățăturii etc.), prin „Duhul Sfânt care locuiește în noi”. Adevărul locuirii Duhului Sfânt în creștin reafirmă teologia lui Pavel din Romani, 1-2 Corinteni, Galateni.

Epistola către Tit conține, de asemenea, puține referințe la Duhul Sfânt, dar nu lipsite de însemnătate. Duhul Sfânt este prezentat în rolul său la convertire, în Tit 3:4-7, cf. mai ales 3:5, care afirmă că „El ne-a mântuit prin spălarea nașterii din nou și a reînnoirii făcute de Duhul Sfânt pe care l-a revărsat din belșug asupra noastră prin Isus Hristos, Mântuitorul nostru, pentru ca noi să fim făcuți drepecți prin harul său și să devenim moștenitori...” (TSB). Continuând imagistica Vechiului tēstament și a evangheliilor, precum și în consonanță cu 1 Ioan 5, lucrarea Duhului este descrisă prin asociere cu simbolul apei

(spălarea nașterii din nou; limbajul „revărsării”) și subliniază participarea Duhului la aplicarea mântuirii în viața celor ce cred în Isus. Scopul acestei revărsări și spălări este exprimat în 3:7, „ca să devenim dreți și moștenitori ai vieții veșnice”. De asemenea, se pare că în spatele acestui verset se află și imaginea nunții iudaice, mai precis aluzia la spălarea miresei înainte de ceremonia căsătoriei.

Practic, în aceste scrisori, Pavel nu construiește o teologie foarte complexă a Duhului Sfânt, dat fiind numărul mic de referințe. El însă reia în termeni coerenți temele care au fost prezentate și în celelalte epistole ale sale.

CONCLUZII LA CORPUSUL PAULIN

Pavel scrie despre Duhul Sfânt în anii 50-60, în contextul în care s-au format multe noi biserici în imperiul greco-roman. Teologia lui despre Duhul Sfânt acoperă și probleme de fond, specifice dezvoltării teologiei Sfintei Treimi, dar și probleme de context creștin timpuriu, adică lămuriri despre lucrarea și darurile Duhului Sfânt, despre rolul său în mântuirea și maturizarea creștinului, despre relația între Duhul Sfânt și Lege.

Urmând caracterizarea lui Thiselton, se poate spune că pneumatologia lui Pavel este „hristocentrică, comunitară și eschatologică”.²⁷ Într-adevăr, foarte multe din detaliile ei sunt afirmate și dezvoltate în legătură cu persoana și lucrarea lui Isus, în mod deosebit cu focalizare pe moartea și învierea lui, pe domnia sa universală din prezent. De asemenea, Pavel îmbină perspectivele personale și cele comunitare asupra lucrării Duhului Sfânt (ultimile având adesea de a face cu identitatea creștinilor ca nou popor al lui Dumnezeu, cu raportarea la Legea Vechiului tământ, și cu unitatea Bisericii care îl are pe Hristos drept cap) și prezintă lucrarea de tip apocaliptic, eschatologic a Duhului, de la profețiile mesianice ale Vechiului tământ, la viața lui Isus, la chemarea și alegerea credincioșilor pentru mântuire, la pregătirea și încurajarea, prin

²⁷ Thiselton, *The Living Paul*, 58-59.

persecuții, la intrarea în moștenirea cerească, la venirea lui Isus. Semnificația eschatologică a prezenței Duhului Sfânt este legată de reînnoirea prezenței lui Dumnezeu în mijlocul poporului său: în viața credinciosului, în comunitatea Bisericii ca Templu, în lucrările și mărturia celor credincioși²⁸.

În același timp, Pavel accentuează lucrarea interioară a Duhului Sfânt în cel credincios (plinătate, roade, înțelepciune), precum și prezența sa în viața de închinare a comunității (vorbire duhovnicească, cântări duhovnicești, bucurie, minuni etc.). Duhul Sfânt este invocat ca fiind acela care asigură unitatea Bisericii (1-2 Corinteni; Efeseni).

Duhul Sfânt este prezent și în metaforele vieții creștine, de exemplu, în lupta creștinului cu ispitele și persecuțiile (călăuzirea Duhului, sabia Duhului, îndemnurile – cugetarea Duhului).

Pavel leagă imaginea și subiectul Duhului Sfânt și evenimentul și semnificația învierii. Conform lui Pavel, viața creștină prezentă este prinsă între două manifestări majore ale lucrării Duhului Sfânt, între între învierea lui Isus și învierea noastră, la venirea lui Isus, ambele prin aceeași putere a lui Dumnezeu. Duhul Sfânt este agentul învierii lui Isus (Romani 8:11) și agentul învierii noastre (Filipeni 3:21). Învierea pune în evidență o nouă definiție spirituală a omului, atât a trupului său (trup spiritual), cât și a ființei sale spirituale (viață spirituală prin Hristos, asemănare cu Hristos care este un Adam nou, un duh dătător de viață; cf. 1 Cor. 15).

Duhul Sfânt la Pavel este legat, în mod natural, și de misiune și de mântuirea neamurilor, a păgânilor. Acest lucru este dezbătut în Romani 15, Galateni 3, Efeseni 1,4. Neamurile sunt incluse în poporul nou al lui Dumnezeu cu drepturi egale cu credincioșii dintre evrei.

Lucrarea Duhului este o caracteristică esențială a Noului Legământ, care este în mod fundamental un legământ spiritual, însoțit de o glorie spirituală, specifică (Romani 7, 2 Corinteni 3). Se poate observa că Duhul Sfânt este amintit des de Pavel ca agent, ca instrument al

²⁸ Fee, *God's Empowering Presence*, 827-845; idem, *Pavel, Duhul*, 27-42.

mântuirii, prin jertfa lui Hristos, pe care îl confirmă prin înviere, și prin împărtășirea victoriei lui Hristos în viața creștinului. Iată câteva exemple: Duhul Sfânt sfințește; 2 tēsalonicensi 3:1, 1 Corinteni 6:11, Romani 15:16; revelația vine prin Duhul Sfânt: Efeseni 3:5, 1 Corinteni 2:5; vorbirea profetică și cea în limbi vine de la Duhul Sfânt: 1 Corinteni 12:3; Dumnezeu ne spală, ne îndreptățește în numele lui Hristos, prin Duhul Sfânt: 1 Corinteni 6:11.

Spre deosebire de Luca, care folosește mai des expresia „plin de Duhul Sfânt”, Pavel subliniază că Dumnezeu ne dă Duhul său (sau îl revarsă peste noi): 1 tēsalonicensi 4:8, 2 Corinteni 1:22, 5:5; Romani 5:5, Galateni 3:5, Filipeni 1:19; creștinii primesc Duhul Sfânt: 1 Corinteni 2:12, 2 Corinteni 11:4, Galateni 3:2,14 Romani 8:15; creștinii au Duhul Sfânt: 1 Corinteni 2:16, 7:40, Romani 8:9. Totuși, și Pavel folosește expresia „plini de Duhul Sfânt” de câteva ori (cf. Ef. 5:18).

Limbajul folosit de Pavel în descrierea Duhului Sfânt este foarte personal și, în același timp, trinitarian. Duhul Sfânt este descris ca persoană prin tipul de acțiuni pe care le întreprinde și prin legătura care o are cu Hristos și Tatăl.

Duhul cercetează toate lucrurile: 1 Corinteni 2:10, Romani 8:11; Duhul cunoaște mintea sau gândul lui Dumnezeu: 1 Corinteni 2:11; Duhul învață pe credincioși Vestea Bună: 1 Corinteni 2:13; Duhul locuiește în credincioși: 1 Corinteni 3:16, Romani 8:11, 2 Timotei 1:14, 1 Corinteni 6:19; Duhul împlinește, face toate lucrurile în noi: 1 Corinteni 12 :11. Duhul dă viață celor care cred: 2 Corinteni 3:6. Duhul suspină, se roagă din lăuntru nostru: Galateni 4:6. Duhul ne conduce în calea spre Dumnezeu: Galateni 5:18. Duhul dă mărturie împreună cu duhul nostru: Romani 8:16. Duhul dorește sau pofteste împotriva cărnii: Galateni 5:17. Duhul ne ajută în slăbiciuni: Romani 8:26,27. Duhul lucrează pentru binele nostru: Romani 8:28. Duhul întărește pe credincioși: Efeseni 3:16. Duhul este întristat: Efeseni 4:30. Duhul energizează, produce anumite lucrări: 1 Corinteni 2:6,11. Duhul dă viață: 2 Corinteni 3:6 (iar în Romani 8:11, Tatăl dă viață). Duhul mijlocește: Romani 8:26 (iar în Romani 8:34 Hristos mijlocește). Dumnezeu îl trimite pe Fiul său și, la fel, pe Duhul Fiului său, în

Galateni 4:5-6. Duhul Sfânt locuiește în credincioși ca într-un Templu, cf. 2 Corinteni 6:16, 1 Corinteni 3:16, o paralelă la Ezechiel 37:27.

Duhul Sfânt este implicat în proclamarea Evangheliei în mai multe feluri (cf. 1 tēsalonicensi 1:5-6). Duhul este prezent în bucuria și minunile care însoțesc predicarea Evangheliei (Galateni 3:2; cf. 1 Corinteni 1:18-25). Duhul Sfânt este Duhul prin care s-a dat Scriptura: 1 Corinteni 2:6-16. Duhul Sfânt dă credință, inspiră la credință: 2 Corinteni 4:13. Duhul Sfânt este implicat în convertire: Efeseni 1:13- 14, Tit 3:5.

În scrierile pauline se pot întâlni cu valoare echivalentă mai multe titluri sau apelative ale Duhului, cum sunt Duhul, Duhul Sfânt, Duhul lui Dumnezeu, Duhul lui Hristos (1 Corinteni 2:10-14, Romani 8:1-27, cf. Romani 8:9). Echivalența acestor termeni arată relația similară dintre Duhul Sfânt și Tatăl și Fiul, apartenența Duhului la Sfânta Treime, relațiile dintre persoanele divine în cadrul Sfintei Treimi.